

Харциз

Олександр Копиленко

I

Не щастить мені з собаками!

Багато років я полюю і стільки ж років мрію мати доброго мисливського собаку. Та не щастить мені!

А значно цікавіше й веселіше вештатись по болотах з рушницею, коли в тебе ще є й собака. Така думка не виходила мені з голови, коли приїхав я в місто Чернігів улітку 1933 року.

Двоє моїх знайомих і я намірились з Чернігова поїхати на хутір Тупичів постріляти качок, а може, й тетеруків. Один з моїх знайомих вже їздив туди одного разу і розповідав про величезну кількість дичини на болотах серед могутніх поліських лісів. Він і спокусив мене на цю далеку подорож, бо жив я тоді в Харкові.

Приїхав я в Чернігів днів на два раніше і чекав своїх товаришів.

Тут і трапилось так, що один місцевий мисливець запропонував мені купити в нього собаку. Сам він вже не ходив на полювання, бо все хворів, і навіть продав рушницю, щоб не було спокуси. А жив він аж на самісінькій околиці Чернігова.

Коли я спитав, що ж то за собака, мисливець відповів мені так:

— Признаюсь вам, це не панський собака, а простий трудяга. Він у мене не вчений робити стійки та інші витребеньки. Це йому ні до чого! Та й мені теж! Зате, коли ви вбили чи навіть тільки підстрелили качку, то нехай вона хоч на дно океану пірне, Харциз її витягне. А в воду йде охоче. В яку гущавину не впаде качка, Харциз виволоче її на берег. І не боїться він ні холоду, ні спеки і не знає втоми!

Такий собака саме й був мені тоді потрібний, бо навколо хутора Тупичева болота дуже важкі.

Пішов я дивитись свого нового друга, що допомагатиме мені безклопітно і весело полювати на качок.

Мисливець, що продав собаку, додав:

— Не думайте,— каже,— що мій Харциз який-небудь там родовитий англійський лорд чи німецький барон собачого племені. Ні, він у мене простий собі пес, мішаної крові.

Справді, визначити породу мого нового чотириноного друга було надто важко, і я відразу відкинув цю думку. До нас підбіг сірий, з брудними плямами пес, на низьких ногах, з гострою мордою і витрішкуватими очима. Хвіст закручений бубликом. Собака вайлувато стрибнув на призьбу і жадібно дивився, чи не почастуємо його чим-небудь, бо захарчований він був так, що аж боки поодвисали.

— Це він тільки з вигляду такий непоказний, а пустить його на болото! Отам він себе покаже,— помітивши, яке враження справив на мене собака, сказав хазяїн.

Підійшов до нас сусіда, привітався і питає насмішкливо:

— Чи не продаєте худобину?

— Та оце ж як бачите. Думаю наділити товаришеві, щоб було кому качок тягати,— відповів хазяїн.

Сусіда звернувся до мене:

— Беріть. Дякувати будете. Вправний собачка. Просто сказати, не собачка — автомобіль. Тільки на болото виведіть — він своє докаже.

Одне слово, сторгувались ми. Я придбав собі Харциза за двадцять карбованців. Вирішив я так: гроші невеликі, не

сподобається мені пес, подарую комусь. Ось і вся недовга.

Подобалось мені ім'я мого собаки — Харциз! Колись у старовину так називали розбійників та різних розбишак.

II

Два дні я відгодовував свого Харциза. А він же страшний ненажера! До мене він зразу звик. Та за ці два дні Харциз примудрився двічі непомітно пролізти в кухню до моєї господарки і поїсти геть-чисто все, що трапилось йому на очі з їстівного. Це мені чимало коштувало, а головне — господарка невгамовно сипала прокльони на голову мого нового помічника і друга.

На третій день вранці приїхали з Харкова мої знайомі, і ми вирушили поїздом до станції Ріпки, що біля Чернігова, а звідти двадцять кілометрів возом до хутора Тупичева.

Дорога кривуляла в густому сосновому лісі. Природа цікава в цих нових для мене місцях, і їхати було дуже приємно.

Всю дорогу мої знайомі глузували з мене і з мого Харциза. Мовляв, придбав собі мисливського собачку! Його треба в дворі на цепу тримати, а з нього зробили мисливця! Родовитий пес!

А Харциз тільки кліпав очима, ніби говорив: "Нічого, побачите, який я на роботі! Я ще вас здивую!"

І таки справді — Харциз нас здивував!

III

На хутір Тупичів ми приїхали по обіді. Забрав нас до себе місцевий колгоспник, мисливець Петро Шкарбун,— дуже привітна, лагідна і говірка людина.

Мисливець він був завзятий. Та тільки не було в нього рушниці. Старовинна берданка вже одслужила свій вік, і більше лагодити її стало не під силу. А купити нову рушницю Петро ще не спромігся. Тому він тільки мріяв ходити на полювання.

Коли ж я пообіцяв Петрові дати свою рушницю з патронами, щоб він пішов постріляти, неборака-мисливець зрадив, неначе я пообіцяв йому багату премію. Після цього ми й здружились з Петром Шкарбуном.

Розповів нам наш господар, що дичини розплодилось на болотах сила-силенна. Особливо качок. Аби було чим стріляти. Тільки важко діставати вбиту птицю. Болота глибокі, небезпечні, великі. Впала качка в зарості — мов крізь землю провалилась. Без собаки — хоч і не стріляй.

— А я ось собі й помічника привіз,— показав я на Харциза.

— О, це добрячий собака! — скрикнув радісно Петро.— Можете спокійно стріляти, цей витягне! Це саме собачка для нашої гушавини. Ви знаєте, що я вам скажу? Оцей собака кращий, ніж оті породисті! То дуже вутлі собаки. І ще чим подобається мені такий собака — він тобі й хату стереже, і живе надворі навіть зимою. Харчів багато йому не треба, сам собі добуде. Добрячий собачка! — погладив Петро Харциза, а той подивився йому в руки, чи не почастує його такий привітний хазяїн.

Отак погломонівши і відпочивши з півгодинки, нагодував я добре Харциза, і пішли ми на болото. Мисливці народ нетерплячий!

За хутором, недалеко, врізалась у луг, а далі і в ліс, вузька глибока затока, а може, то було річище якоїсь річки, що пропадала в болотах. Береги цієї затоки переходили в болото і заросли густою стіною лози, осоки, куги, очерету. Посередині невеличке чистоводдя. Але й там, у тихому спокої, зеленіло, ніби полив'яні тарілки, латаття з білими і жовтими квітами.

Ця затока й розтяглась кілометрів на три між двома великими болотами.

Нічого було й думати брести затокою! Ми й пішли берегом. Ледве пройшли метрів двісті, коли зривається табунець чирят — маленьких диких качок. Мій товариш вистрелив, і одне чиря, зробивши мертву петлю, впало на середину протоки.

Тут Харциз і показав свій талант! Він кинувся у воду. А я гордо глянув на своїх товаришів, що глузували з мене всю дорогу.

Пробившись крізь хащі водяних рослин та лози, Харциз поплив по чистоводдю і взяв убиту качку. Я весь час підбадьорював його:

— Вперед, вперед, Харциз! Молодець, молодець, мій друже! Давай, давай, сюди!

Але Харциз вхопивши в зуби качку, озирнувся на мене і поплив на другий берег протоки. Це мене здивувало і занепокоїло. Я почав гукати:

— Назад, Харциз! Сюди, до мене! Подай сюди!

Та Харциз ніби оглух, плив собі на той берег. Там знов пробився з качкою в зубах крізь зарості і вийшов на чистий, сухий горбок. На горбку обтрусився, ліг до нас передом і спокійнісінько... почав уминати качку.

Ів він не поспішаючи, зі смаком. Пір'я летіло навколо нього. А на наші вигуки навіть вухом не повів, ніби розумів, що на такий відстані, за протокою, він для нас недосяжний.

Не буду описувати, що робилося з нами. Особливо з тим товаришем, що вбив качку. Він скаженів від цієї мальовничої картини. На його очах собака роздирає качку, вбиту таким прекрасним пострілом.

Ми кликали Харциза, лаяли його. Ми пробували приманити собаку лагідним і ласкавим голосом. Нічого не допомагало! Тільки раз звівся Харциз на передні лапи, глянув у наш бік, махнув головою і взявся знов до свого діла.

Швидко і вправно качку було з'їдено!

За цей час ми побажали Харцизу, щоб він здох, щоб його вовки з'їли, щоб його чумка задавила та чимало іншого. Але наш качкоїд поставився до цього досить

байдуже.

З'ївши качку, Харциз біг тепер поруч з нами, тільки другим берегом затоки. До нас він не насмілювався наближатись.

Пройшли ми ще метрів з сотню. Я збив ще одне чирятко, і воно знову впало в воду. Харциз кинувся на птицю і проробив над нею ту ж операцію, що й з попередньою,— з'їв її, не поспішаючи і не звертаючи на нас уваги.

Тепер нам стало смішно. Але це був гіркий сміх. Мої товариші покинули мене з собакою і пішли в ліс до озер. Може, там пощастить щось взяти, коли не буде нашого помічника і чотириноного друга Харциза.

Звичайно, після цього я більше не брав Харциза з собою на полювання. Я прив'язав його на мотузку в дворі. Так він і просидів, доки ми не поїхали звідси. Мені дуже кортіло повернути його назад господареві, що так вміло обдурив мене.

Та виконати цей план мені не пощастило!

IV

Після кількох днів не дуже щасливого полювання на хуторі Тупичів ми повертались тією ж дорогою на станцію Ріпки, через великий ліс. Харциз біг за возом.

Вже проїхали ми кілометрів зо три, коли ось вибігає на дорогу заєць. Харциз кинувся за ним і давай гнати в ліс. Чуємо ми — тільки долітає здалеку тонке, люте тавкання. Так безсило волають собаки, коли ганяють бистроногого зайця. Потім ці звуки пропали. Кудись далеко загнав зайця Харциз.

— Мабуть, уже снідає свіжою заячиною! — жартували мої товариші.

А я ще довго гукав, кликав, свистів, навіть вистрелив раз, але Харциз не повернувся.

— Десь забіг твій улюблений песик! От нещастя! Як же ти тепер без нього житимеш, га? — не давали мені спокою друзі своїми в'їдливими жартами. Ми розпрощались, бо я поїхав на Харків, а вони залишились ще на тиждень у знайомого лісника, недалеко від хутора.

Вже минуло днів з дванадцять після мого повернення в Харків. Я з друзями знов лагодився на полювання. Сиділи ми в мене і набивали патрони. Я розповідав їм історію з Харцизом. Ми всі весело і довго сміялись, і я з удаваним сумом сказав:

— Ех, шкода, що нема мого друга Харциза. Я б оце повіз його з собою! Хіба ж без такого собачки візьмеш убиту дичину? Що завгодно віддав би, щоб мій дорогий Харциз був тепер тут! — розпачливо закінчив я під регіт товаришів.

Ледве я вимовив ці слова — раптом хтось різко подзвонив. Я кинувся до дверей, відчинив і мало не зомлів. Не повірив своїм очам.

В коридор увійшов якийсь дядько, а біля нього, прив'язаний на мотузку, з непорушним спокоєм стояв Харциз!

Я був дуже зворушений, не міг навіть вимовити й слова. А собака не виявив ніякої радості. Він тільки в'яло махнув хвостом і облизався. Ніби хотів сказати: "Приймайте гостя. Може, там де качка є, то я її з'їм!"

Дядько кинув мотузку, потім привітався й сказав:

— Ну, намучився я з ним! Ви знаєте, вночі у вагоні перегриз мотузку і потрошив ущент цілий клунок харчів однієї сердитої баби. Та зчинила такий лемент! Каже мені: "Плати гроші, сякий-такий!" А я кажу: "Не стану платити, бо харчі треба класти на полицю, а не під полицю! Це,— кажу,— собака породистий, навчений спеціальних наук і любить смачно попоїсти!" Покликала провідника, ще якогось начальника, почала мене з поїзда висаджувати. Такий скандал! Довелось до копійчки заплатити. А там з півпуда харчів — м'ясо та сало. Всі гроші віддав! Так ви, товаришу, замітьте це. За все треба заплатити.

— А хто ж вас послав з собакою? — спитав я тремтячим голосом.

— Як хто? А ваші ж товариші, що зараз живуть у веника біля хутора Тупичева і полюють там. Цей собака прибіг до них, коли ото вас загубив. Ваші товариші говорили, що це дуже вчений собака, Харциз, і ви сильно турбувались, коли він забіг у лісі... А мені саме треба було у справах до Харкова, я й взявся вам довести собачку, з тим, щоб мені повернули гроші за квитки і за клопоти. От і лист вам є.

Я запросив гостя до кімнати, де й розпечатав листа.

Звичайно, лист був жартівливий. Товариші для сміху написали дотепного листа і дуже шкодували, що не можуть бачити мого здивованого обличчя, коли у мене дома появиться Харциз.

Та й справді, у мене, напевне, був досить смішний вигляд, бо мої друзі, що набивали патрони, теж не могли втриматись від реготу.

Проте я зробив вигляд, що собака мені надто дорогий, і з серйозним виглядом змушений був сплатити приїжджому всі його витрати в дорозі і за всю шкоду, заподіяну Харцизом. Подякувавши за труди, я випровадив гостя. Він пішов дуже задоволений.

Та ще коли я був біля дверей у коридорі, раптом почув розпачливий зойк і прокльони на кухні. Репетувала наша хатня робітниця.

Я прожогом кинувся в кухню і застав там таку картину. Хатня робітниця лаяла Харциза і безсило розмахувала перед ним руками, а він байдуже наминав цілу курку, яку мали засмажити нам на обід. Коли вона хотіла вирвати курку з Харцизових зубів, він сердито гарчав, щоб йому не заважали снідати.

Як бачите, не щастить мені з мисливськими собаками.

Хоч все описане тут і скидається на звичайний мисливський жарт, проте повірте мені, що це істинна правда. У мене є навіть свідки мого мисливського щастя з шибеником Харцизом.